

Bir Paradigma Değişiminin İz Düşümü ***Cumhuriyet'in 100 İsmi ve Cumhuriyet'in 100 Günü***

Yüzüncü yılını geride bırakan Türkiye Cumhuriyeti, dünyayla birlikte postneoliberal bir toplumda bütün politik belirsizlikler, entelektüel bunalımlar, toplumu saran yaygın bir korku ve güvensizlik ortamında sürüklenmekte. Bu bir geçiş çağı. Immanuel Wallerstein'ın ifadesiyle karanlık bir ormanın tam ortasındayız ve ne yöne gitmemiz gerektiğine dair yeterli netliğe sahip değiliz. Bu da bizi, ister istemez kuruluş felsefesine, kurucu unsurlara yeniden ve sağlıklı bir şekilde bakmaya teşvik ediyor.

Gezi Parkı ile başlayan süreçte Türkiye, neoliberal politikaların yürütücü aktörlerini bir bir tasfiye etmiş, 15 Temmuz hain darbe girişimini milletin ferasetiyle püskürterek de geçiş çağına istikrarlı şekilde adapte olmaya çalışmıştır. Bu dönemde Gazi Paşa Hazretleri'ne ve Cumhuriyet'imizin kuruluş yıllarına ilginin arttığı da herkesin malumu. İçlerinde çok değerli eserler yer alsa da çoğu dönemin ruhuna denk düşen popüler kaygılarla neşredilen kitaplar arasında Emrah Safa Gürkan'ın çalışması (*Cumhuriyet'in 100 İsmi, Büyük Devrimin Portreleri ve Cumhuriyet'in 100 Günü, İnkılabın Ayak Sesleri*) farklılık arz eder. Eser bir yandan tarihsel dinamiğin karmaşıklığını göz ardı ederek 200 yılı aşkın modernleşme çabasına sırtını dönen resmî tarih yazımının gerici-ilerici gibi bizi sıkıştırdığı ön kabullere mesafeli bir tavırla kaleme alınırken onun üzerinden bizzat ona karşı yükselen post-Kemalist paradigmaya da bir cevap niteliği taşımaktadır:

“Yüzüncü yılına girerken, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu hakkında hâlâ mutabakat sağlanamamış birçok nokta var. Bu uzlaşma eksikliği, tarihi herkesin siyasi saiklerle, kendi ideolojisine göre okumasından kaynaklanıyor. Tarihi, geçmişi değil de bugünü açıklamak için kullanmaya fazla teşne olan birçokları, birbirini dışlayan alternatif versiyonlardan birine iman etmekten öteye geçmeyen, yüzeysel bir taraftarlığa hapsolmaktan gocunmuyor.”

Bu minvalde Türkiye'nin kuruluşu, aktörleri ve ideolojik formasyonları siyah ve beyazların mücadelesi olarak tek merkezden yönetilen, önceden belirlenmiş lineer ve pürüzsüz bir süreç olarak değil de gri alanları da hesaba katarak çok parçalı, zikzaklar arz eden, inişli çıkışlı ilişki ağlarıyla örülen çok daha kompleks bir şekilde ele alınmış ve neoliberal sonrası döneme yeni bir zemin sunma gayretiyle değerlendirilmiştir. Çünkü “tarihçi, yargılamaktan çok açıklamak, kınamaktan çok empati yapmak durumundadır; müverrihin işi tarihi şahsiyetleri sanık sandalyesine değil, terapist koltuğuna oturtmaktır.”

Türkiye, bugün olduğu gibi geçmişte de küresel eğilimleri yakından takip ederek mevcut konumunu güçlendirmeye özen göstermiş, bunu bir güvenlik meselesi olarak addetmiştir. İsmet İnönü'nün ifade ettiği gibi "Yeni bir dünya kurulur ve Türkiye de bu dünyada yerini bulur." Doğrusu-yanlışı bambaşka bir tartışma olmakla birlikte, Osmanlı modernleşmesinden Millî Mücadele'ye savaşlarla, daha sonrasında askerî müdahalelerle ve bugün olduğu gibi sivil bir iradeyle gerçekleştirilmek istenen de dünyanın gerisine düşmemek, onunla aynı hizada yer almaktır. Her dönem, kendini uygun bir tarihî arka plan ile meşrulaştırmaya da çalışmıştır. Türkiye'nin dünya ile birlikte geride bıraktığı neoliberal döneminin de tarihî bir arka fonu; bununla birlikte Millî Mücadele'ye, kurucu unsurlara ve onun ideolojisine (Kemalizm'e) bir tavrı vardı. Bu tavrın daha iyi anlaşılabilmesi için dönemi özetle de olsa

incelemek gerekmektedir. Ancak bu yolla Gürkan'ın çalışmasının da nasıl bir paradigma değişimine denk düştüğü daha iyi görülebilir.

Dünya Savaşları'nın ardından liberallerin ilerlemeci toplum anlayışını, devlet müdahaleciliğine dayalı Keynesyen ekonomi modeli ile harmanlayan sosyal demokrasi, 1970'lerin dünyasında geçerliliğini kaybetmeye ve ekonomik krizlere yanıt veremez hale gelmişti. Klasik liberal anlayışı ekonomi ve politika alanlarında revize eden neoliberalizm, özgür ekonomi ve istikrarlı devlet sloganıyla Keynesyen sosyal demokrasi modeline bir alternatif sunmuştur. 1980'lere geldiğimizde, aşılamayan ekonomik krizlere ve sosyal patlamaya yanıt olarak ekonomik büyümeyi teşvik etmek ve toplumsal istikrarı sağlamak amacıyla piyasa ekonomisi ve sınırlı devlet müdahalesi şeklinde özetleyebileceğimiz neoliberal politikalar, Türkiye'de olduğu gibi birçok ülkede de benimsenmiş ve uygulanmıştır. Sosyalist blokun çökmesiyle de Washington Mutabakatı olarak adlandırılmış ve bütün dünyaya yayılmıştır. Küreselleşme ile uyumlu, uluslararası ticarete mâni olacak engelleri kaldırmaya yönelik özelleştirme programına sadık, sınıfların yerini kimliklerin aldığı, bireyin topluma galebe çaldığı bir dünyada, artık tarihin de sonuna gelinmişti. İlerlenecek bir yer kalmamış ve devleti gereksiz yere müdahale etmeye zorlamak, toplumu boğan ve tembelliğe alıştıran beyhude bir çabaydı. İnsan hakları, demokrasi ve küresel serbest piyasa ekonomisi tek gerçektir. Bu zafer çok sürmeyecekti. 2000'lere doğru bir sistem içerisinde yer alan ve onu işleten her hegemonik yapı gibi, neoliberalizm de, en güçlü olduğu dönemde çökmeye başlamıştı. London School of Economics and Political Science profesörü Jonh Gray, tıpkı komünizm gibi neoliberalizmin de sonunun geldiğini bu erken tarihte ilan etmiş ve bu haliyle dünya ekonomisini bir felakete sürüklemekte diye de uyarılmıştı. Çok geçmeden 2008 Küresel Mali Krizi ile de neoliberalizmin kelimenin tam manasıyla iflas ettiği otoritelerce de kabul edildi. Alain Touraine'nin de tespitiyle "Londra ve New York merkezli uluslararası kriz (2008-2012) patlak verdiğinde bir dünya toplumu tasarısı da ortadan kayboldu."

İstikrarsızlık, kriz ve çatışma ortamında Türkiye, neoliberal döneme siyasi, ekonomik ve sosyal hayatında büyük değişimlere yol açan 12 Eylül 1980 darbesi ile dahil oldu. Turgut Özal ile de Washington Mutabakatı gereği reformları gerçekleştirmeye başlamış, özelleştirme, serbest ticaret ve piyasa ekonomisi gibi alanlarda önemli adımlar atılmaya başlanmıştı. Bu gelişmeler paralelinde akademi içerisinde de, postmodern kuramın da etkisiyle, yeni dönem için birtakım argümanlar dile getirilmekteydi. Türkiye'nin vesayet problemini çözmesi, demokratikleşmesi ve özgürleştirilmesi gerekiyordu. Bu da ancak sol liberallerin öncülüğünde rejimin dışarıda bıraktığı azınlıklar, muhafazakâr dinsel kesim gibi çevre aktörlerin ve siyasi temsilcilerinin sisteme dahil edilmesi hatta merkeze taşınması ile mümkündü. Bu programın önündeki en büyük engel de merkezi temsil eden ve Türkiye'yi yanlış kuran 1908-1950 arasındaki İttihatçı-Kemalist yapıydı. İlker Aytürk, *"Türkiye'nin en önemli birkaç sosyal bilimcisi tarafından 1980'li yılların başında ortaya atılan, daha sonra da entelektüeller, gazeteciler, düşünce kuruluşları ve yayınevleri tarafından benimsenerek hızla dolaşıma sokulan bu fikirler bütününü"* post-Kemalizm olarak adlandırır. Başlangıçta akademi içerisinde dile getirilen bu argümanlar 90'lı yıllarla basılı ve görsel medyada ve düşünce kuruluşlarında hızla yayıldı. Adalet ve Kalkınma Partisi'nin iktidara gelişi ile de fikri iktidarı ele geçirmiş oldular. Ta ki 2013 yılında Gezi Parkı hadisesi ile bu ittifak sonlanana değin. 15

Temmuz ile de Türkiye neoliberalizm defterini kapatarak bu dönemin bütün ortaklıklarını bitirdi ve aktörlerini tasfiye ederek post Kemalist paradigmayı da tamamen geride bırakmış oldu.

Her paradigma değişiminde görüldüğü üzere, Türkiye'nin neoliberal döneminde hâkim düşünce yapısı haline gelen post-Kemalizm de, artık yerini yeni düşünce ve bakış açlarına bırakmaktadır. Her ne kadar halen bir geçiş çağı içerisinde yol alıyor olsak da yeni dönem Great Reset (Büyük Sıfırlama), Cornwall Mutabakatı, post-Keynesyenizm ve buna benzer tartışmalar eşliğinde yeni bir cumhuriyetçilik modeli bize kendini göstermekte. Elbette tarih bugünden ve bugünü açıklamak için yazılmaz ama bugünün dünyasını anlamak ve tartışmalarına dahil olmak için tarihî tecrübeden yararlanılır. Böyle bir dönemde de Cumhuriyet'i şekillendiren sosyal ve kültürel birikimi sosyoekonomik arka planı ile sağlıklı bir şekilde tekrar ele almak elzem bir mesele haline gelmiştir.

Bir geçiş çağındayız. İçinden çıktığımız neoliberal dünyayı geride bırakıyoruz. Ne yöne gitmemiz gerektiğine dair yeterli netliğe sahip olmasak da yeni cumhuriyetçi eğilimler kendini göstermekte. Bundan mütevellit Cumhuriyet'in kuruluş felsefesine, unsurlarına, aktörlerine yeniden ve sağlıklı bir şekilde bakmak; Türkiye'nin geçmiş tecrübelerini bugüne aktarabileceğimiz yeni bir tartışma zeminini de gerekli kılmaktadır. Post-Kemalist paradigma sonrasına denk düşen Emrah Safa Gürkan'ın çalışması, bu konuda yardımcı olmakla birlikte, anlatıların üst üste bindiği neoliberal sonrası metamodern düzlemle de uyumlu hale gelmenin yollarını aramızda yol gösterici olabilir.

Haydar Barış Aybaktır, "Bir Paradigma Değişiminin İz Düşümü: Cumhuriyet'in 100 İsmi ve Cumhuriyet'in 100 Günü"

<https://www.fikirtepedi.com/siyaset/bir-paradigma-degisiminin-iz-dusumu-cumhuriyetin-100-ismi-ve-cumhuriyetin-100-gunu/>

(Yayın Tarihi: 24 Haziran 2024).